

Др Бл. Гардашевић

РАЗЛИКЕ У РАЧУНАЊУ БРАЧНИХ СМЕТЊИ КРВНОГ СРОДСТВА КОД ПОМЕСНИХ ПРАВОСЛАВНИХ ЦРКАВА*

Код свих законодавстава, црквених и грађанских, за ваљан брак потребна су три битна услова:

1. два лица различитог пола,
2. њихова слободна сагласност за брак и
3. законска форма брака.

Недостатак некога од ових брачних услова чини брак непостојећим без судске пресуде. Тако кад нема два лица различитих полова, кад није било сагласности или кад није закључен брак у одређеној форми која се тражи за одређени терен — нема брака.

Али могу постојати сви ови битни брачни услови, па ипак да брак не буде ваљан. Ако у једноме или у више од ових услова постоји извештан законски недостатак — брак због тога није пуноважан, јер има законску сметњу.

Свако људско друштво које претендује да стави брак под своју контролу прописује форму за склапање брака, тј. по друштвеној неопходности ради самог друштва поставља извесне услове и одређује нске границе до којих је допуштена воља појединаца. Прелажење законски одређених граница крње се интереси друштва у моралном или материјалном смислу, а то је брачна сметња која чини брак ништавним докле год та сметња постоји.

Говорити о свим брачним сметњама за које зна православна црква у пракси — велик је задатак; њега није могуће обухватити у једном кратком чланку. Зато ћемо се задржати само код једних, и то брачних сметњи крвног сродства из законитог брака а које (сметње) узимају у обзир сва законодавства.

Граничне линије брачних сметњи крвног сродства нису биле једнаке за сва времена и код свих народа и друштава, што је у многоме зависило од карактера друштвених односа. Тако где су постојале шире задруге и чвршћа родбинска повезаност тамо се често забрањивао брак целог рода. А где су задруге замењиване са ужим породицама, обим тих сметњи се смањује.

Због чега се крвно сродство јавља као брачна сметња, о томе постоји неколико теорија међу којима су најважније следеће:

* Корепферат на Симпозијуму о Тајни брака одржан у Регензбургу.

1. ФИЗИОЛОШКА ТЕОРИЈА која полази од факта да се са браковима из блиског сродства крв не меша и деца се рађају са телесним или душевним недостацима.

2. СОЦИОЛОШКА ТЕОРИЈА тврди да се браковима изван свог рода повећава број веза у људском друштву а тиме се повећава и љубав међу људима (Бл. Августин, Де цивитате Деи, 15, 16/Мињ, серија латинска 41, 459; Т. Аквински, Сума, супл. квест. 53, а 3).

3. МОРАЛНА ТЕОРИЈА тврди да светост родбинске љубави искључује и помисао на полну љубав и представљала би сталну саблазан за блиске сроднике који живе у истој кући (породици).

4. ТЕЛЕОЛОШКА ТЕОРИЈА објашњава забрану брака у блиским сродствима тиме што треба у браку постигнути допуну супружника и пуноћу бића, где је потребна извесна разлика, изван поларитет, како се поједине особине — било савршенства или недостатака — не би само дуплирале (стално понављале).

Од предности која је давана некој од ових теорија често је зависно и обим граница брачних сметњи. Хришћанска црква је у почетку прихватила ону форму брака која је постојала на територији где се Црква појављивала и формирала. Зато је и граница брачних сметњи утврђивана тек касније.

Нови завет, као темељ хришћанског учења, ништа не говори о том питању. Зато је Црква и границе брачних сметњи код крвног сродства одређивала делом под утицајем Старог завета, а делом под утицајем световног римско-византијског законодавства. У правој линији грађански закони забрањивали су сваки брак како у усходној тако и у силазној линији (Digeste XXIII, 2,53; Prochiron VII, 2; Крмчија чл. 48,7—9). Црква је потпуно усвојила тај принцип из моралних разлога без икакве сумње и о томе није било потребно издавати нека посебна црквена правила (Крмч. 49, 2,2).

Мојсијево законодавство у побочној линији не допушта брак између сродника у побочној линији до трећег степена закључно. Тако, Господ је преко Мојсија забранио брак између сина и мајке, оца и кћерке, брата и сестре, деде и унуке, брата и сестре по маћехи, братанца и тетке, сестрића и тетке (III Мој. 18 : 6, 13, 20, 17—19; V Мој. 27, 20—22). На брак између лица која су овде поменута Мојсије гледа као на родоскрвнављање; зато каже: „Голотиње сестре оца свсјега и сестре матере своје не откриј, јер је једна крв с оцем твојим и с матером својом“ (III Мој. 18, 12—13). Према томе Стари завет забрањује брак у побочној линији до другог степена закључно увек, а у трећем степену забрањује га само онда, кад за њега служи као сметња не само крвно сродство него и мешање родбинских односа и назива, који би унижавали, поштовање старијега — очинство (Confusio nominum). Јер по Старом завету у браку је жена долазила под власт свога мужа. И поштовање према старијем по рођењу било би нарушено ако би се ко оженио сестром свог оца или мајке онда би настала измена у родбиновим називима, па је због тога такав брак био забрањен у Старом завету (III Мој. 18, 12—13). Међутим, брак са кћерком брата, тј. синовцом, или брак између сестре и њеног нећака није био забра-

њен, пошто је овде био муж старији по рођењу од жене. Истина, понекад су код Јевреја нарушаване и ове забране (II Сам 13, 13; Језек 22, 11).

У римскоме и византијском праву та се граница мењала и постојала је у разним варијантама од другог до седмог степена. Из једног фрагмента из књиге Тита Ливија, (42, 34) види се да је у старом Риму са племенским устројством сметња за брак код крвног сродства била до седмог степена. Касније, пред крај републике, када је породица заменила генс дозвољен је брак и у четвртном степену, тј. између братучеда. Нешто касније, када је цар Клаудије узео себи за жену (48. године) Агрипу, кћерку свога брата, дозвољен је брак и у трећем степену: са кћерком свога брата, али не и са кћерком своје сестре (Tacit, Annal 12,5). Како изгледа то су били више изузеци него стална пракса.

Од половине IV века после Христа — под утицајем племенског устројства народа са којима римско царство долази у додир; као Гали, Германи, Словени — а сигурно се може рећи и под моралним утицајем хришћанске Цркве — број забрањених степена опет почиње да расте. Цар Констанц је око 342. године на Западу забранио брак у трећем степену (Cod. Theodos. III — 12,1), а то је исто учинио и цар Аркадије нешто касније, око 396 године, на Истоку (Cod. Theod. III, 12,3). У том оквиру та је забрана чувана дуго времена. Било је изузетака: тако, на пример, 613 године цар Ираклије се оженио Мартином, кћерком своје сестре. Али — то је био опет изузетак. (Г. Острогорски, Историја Византије, Београд, 1947. ст. 47).

У одређивању забрањених степена за брак код крвног сродства у ово време и у Римском царству, а касније и у Византији слично као у Ст. завету, важну је улогу играло тзв. »Respectus parentale« (поштовање старијег), где је једна страна по родослову родбинских назива старија од друге. Тако између лица која по побочној линији стоје паралелно био је забрањен брак само између браће и сестара, док је између лица у побочној линији од којих је једна страна старија и стајала је више од друге за једно колена (на пример: стриц и синовица, тетка и сестрић) брак је био забрањен чак и са унуком и праукумом сестре. То је ишло чак до четвртог и петог степена (Диг. XIII 2, 17, 12). Међутим брак између првобратучеда (четврти степен) био је дозвољен, јер ту није постојало »Respectus parentale«. Изузетно цар Теодосије Велики био је привремено 384. године забранио и брак између првобратучеда. (Cod. Theod. III, 10,1, 12,3). Али касније цареви Аркадије и Хонорије укидају ту забрану (Cod. Just. III, 10,1 12,3), а то је ушло и у Јустинијаново законодавство па се тај брак сматра дозвољеним (Иинст. 1,10 8,4). Тако, бракови само у прва три степена остају забрањени у Византији све до 741. године. Те године цар Лав Исавријанац унио је у своју Еклогу забрану чак до шестог степена (II, 1). То су прихватили и каснији законодавци па је то ушло у грађанске зборнике као Прохирон (XXIX, сар. 72) и Василике (XVIII, 5,1), одакле су ушле и у српску Крмчију Св. Саве (Крмч. 49,2; 48, 7,2—6).

Црква не само што је усвојила ове одредбе Мојсијевог и римског права него им је дала још већу ширину, јачину и примену у институту хришћанског брака. Она је у браку гледала у почетку природно средство за распростирање хришћанске љубави у човечанству, где се преко новог брака између различитих породица умножава родбинска и хришћанска љубав. Зато је тежила да што даље одмакне границе сродства као брачне сметње. Ту је Црква морала поступити опрезно и постепено. У прво време док је била гоњена од државе, није могла забрањивати оне бракове који су били дозвољени римским грађанским законима. Једино према клирицима она се могла држати строжије и код њих је нешто више проширивала границе сродства него што се тражило код грађанског законодавства. У погледу клирика канони се руководе начелом да за њих мора постојати строжија брачна дисциплина јер се код њих више и строжије мора пазити на хришћанска морална начела него код лаика. Тако из првих црквених канона 19. ап. правило и 5. правило Теофила Александријског (+412) забрањује примати у клир лица која имају брак не само са ћерком сестре него и са ћерком свога брата, дакле брак са синовима и сестричинама својим, док је — као што смо видели — у то време римско законодавство после цара Клаудија дозвољавало тај брак — брак са ћерком брата. Али ова црквена забрана доказује да се и код лаика тај брак сматра као саблазан. Тимотије Александријски (+385) у своме 11. правилу, у погледу крвног сродства помиње само да је забрањен брак за лаике са тетком, тј. са сестром свог оца или мајке, што је — као што смо видели — било забрањено и у Старом завету и у римском праву. Чак ни Василије Велики који је био врло ригорозан у питању око брачних сметњи, не забрањује лаицима брак у крвном сродству даље но што је ишло римско право.

Утицај Цркве почео се показивати и у грађанском законодавству у погледу брачних сметњи крвног сродства чим је хришћанство постало државном религијом у римској империји. То се већ осетило од Константина Великог, као што смо видели мало раније, да је забрањено неке бракове чак и у четвртој степену. Али изгледа да иако је Црква тежила да забрани све бракове у четвртој степену крвног сродства ишло је то споро. Амвросије Милански само препоручује да се забране бракови до 4 степена побочне линије, при чему се мора пазити да се не измене родбински називи да старији рођаци заузму места млађих или обратно (Epist. 60, ad Paternum).

Ова тежња цркве остварила се и постала општи закон у Цркви тек после Трулског сабора који је у своме 54. правилу забранио брак са првобратучедама. А затим је наредио да сви они који су склопили такав брак имају подлећи седмогодишњем кајању пошто се прво разведу од свога противзаконитог живљења — како се тамо каже¹. Да је то заиста утицало на световно законодавство по мом мишљењу најбољи је доказ то што знамо, да је четврти степен до Трулског сабора, био дозвољен и да је тек после Трулског сабора

¹ Има изврстан број црквеноправних писаца, као на пр. проф. Троицки који тврди да Трулски сабор није забранио брак између првобратучеда, него између стрица и синовике. Али Милаш и руска Правила тај су термин превели као „првобратучеди“ — Со својеју двојуродноју сестроју“.

под утицајем Цркве, а донекле можда и других околности, као племенског уређења код Словена — световно законодавство проширило ове сметње чак до шестог степена сродства. Међутим, Црква — иако би се можда мислило да би јој то годило — ипак није журила за световним законом па, да и сама брзо проширује границе брачних сметњи. Нарочито није хтела да иде за Еклогом, која је законодавни зборник царева иконобораца. Она је дуго остала на четвртом степену, чак и онда када су прописи Еклоге о забрани до 6 степена били унесени у грађанске зборнике Прохирон (29, с. 72) и Василике (28, 5,1). Исто тако те забране даље од четвртог степена Црква не уноси у своје зборнике. Тако Фотијев Номоканон спомиње само 19. ап. правило, 5. правило Теофила Александријског и 54. трулско правило, а од световног законодавства Јустинијанов кодекс 5—7 титуле из V књиге, а ту се ради само о забранама до четвртог степена крвног сродства закључно. Интересантно је да и један световни законодавни зборник грађанског законодавства из IX века — Епанагога, коју је, по свој прилици, саставио сам патријарх Фотије, не иде у забрани даље од четвртог степена закључно.

Црква је тек много касније почела да проширује границе крвног сродства, даље од 4 степена и то због других околности које су имале више економску аргументацију. Тако, први пут Црква доводи своје законодавство у склад са државним законима за време цариградског патријарха Сисинија, који је својим Томосом 997. године увео и у Цркву забрану оних степена сродства који су наведени у државном законодавству и забранио склапање брака између деце другобратучеда, као и брак два брата и две првобратучеде, што је у Томосу патријарх образложио опширном аргументацијом (*Ραλη και Πολυ, Συνταγα, том V 11—14*),

У XI веку Црква је отишла још даље у проширивању граница брачних забрана, тако да је у том погледу пошла даље од државе. Наиме, у XI веку у надлежност црквених судова спада поред брачног и другог, још и наследно право. По византијскоме грађанском законодавству наследно право у крвном сродству протезало се до седмог степена. То је прихватила и Црква. Једном Граматом непознатог цариградског патријарха, а затим одлуком цариградског сабора од 1043. забрањен је брак у седмом степену, а то је исто објавио и патријарх Михаило Керуларије 1055. године, Прогласивши, да је и брак у седмоме степену крвног сродства — непуноважан. (*Синтагма V, 45—46*).

Та забрана у седмом степену крвног сродства која је била донесена у Византији, није још била обавезна за сву Православну цркву. Она је то постала тек после одлуке цариградскога помесног синода који је држан за време патријарха Луке 1168. године (*Синтогма V, 97*). Том одлуком је наређено безусловно раскидање бракова у седмом степену крвног сродства у побочној линији; а свештеник који би венчао такав брак, био би лишен чина. Ова саборска одлука добила је потврду од цара Манојла Комнена 1170. године. То су биле усвојиле у то време скоро све православне помесне цркве.

Истина, дешавало се и даље да су византијски цареви сами кршили ову забрану, венчавали се у седмом степену и приморавали патријархе да дају диспензацију за овај степен.

У главном, у целој цариградској патријаршији у XII веку била је брачна сметња код крвног сродства до седмог степена, и седми степен закључно. Године 1835. цариградски патријарх Григорије својом једном синодалном одредбом о браку поново је потврдио ову забрану (Синогма V, 164). Тако и данас остаје у цариградској патријаршији и у осталим аутокефалним црквама то је било све до XVIII века.

Руска црква је прва покренула ревизију ових сметњи и још 1767. решила да је потребно при одређивању граница крвног сродства као брачне забране узимати у обзир само Св. писмо и каноне, а не одредбе партикуларног законодавства цариградске патријаршије. Тада је она границу апсолутних сметњи у крвном сродству смањила закључно до четвртог степена, док је остале од 5—6 оставила као забране код којих су могуће диспензације. Међутим касније, 1810, једним синодалним указом је одређено да су само до четвртог степена закључно брачне сметње, а све друго је потпуно слободно (И. Бардников, Церковное право, Kazan 1913, 342). Ови прописи и данас важе у Руској цркви, јер Сверуски сабор, одржан 1917—1918. ништа није решавао о сродству и границама сметњи. У пракси се и касније догађало да је Руска црква дозволила брак и у четвртом степену крвног сродства. Тако, Кирил Владимировић је узео себи за жену своју првобратучеду. То ограничење на 4 степена усвојила је и Пољска црква.

По примеру Руске цркве смањен је број брачних сметњи и код других аутокефалних цркава. У Јеладској цркви, по одлуци Св. синода од 1873. године брак је забрањен до шестог степена а у седмом степену је дозвољен (Α. Χριστόφουλос, Δοχίμιον έκκλ. δικαίου, κανόνων. 1896, 312) Данас пак на пракси узимају у обзир само забрану до 4 степена сродства закључно. (Παναγιωτάτου Π. Έγχειρίδιον περί τών καλυμάτων τοῦ γάμου, Αθήναι, 1959, 75—91).

Бугарски Св. синод 1906. год. (бр. 2734) и 1922. дозволио је диспензацију у шестоме и седмом степену крвног сродства, док је за првих пет степена крвног сродства остао на становишту да су то апсолутне сметње где нема места диспензацији (Кирилов и Беновски, Брак и бракоразвод, Софија, 1928, 42). Српска црква је ово питање решила на сабору 1923. године тако да је прогласила за нишгаван брак склопљен до четвртог степена крвног сродства у побочној линији, за пети степен сродства у нужди може дати разрешење Св. архијерејски синод а за шести и седми — надлежни епархијски архијереј. Та одлука је ушла и у Брачна правила Српске православне цркве (§§ 12 и 13). Румунска црква има сличне принципе.

Као што смо видели из горњих примера питања граница брачних сметњи различито је решавано код већине православних цркава. Углавном, канонска норма која је одобрена васељенским сабором, од четвртога степена (првобратучеди) од свих је поштована, али од 5—7 степена постоје велике неједнакости. Док једне помесне цркве допуштају брак после четвртог степена, дотле друге забра-

њују и у даљим степенима или траже диспензацију чак и за седми степен сродства. — Овде је реч само о брачним сметњама код крвног сродства из легално-законитог брака док код крвног сродства из ванбрачног рођења та разлика је још већа али о томе ће бити речи на другом месту.

Крвно сродство је физиолошки факт који не може бити поништен или смањен диспензацијом; па ако Црква признаје брак при постојању таквог сродства после диспензације — тешко је објаснити зашто га не би признавала и без те одлуке. У Православној цркви мора да влада начело проглашено на Апостолском сабору: „Нађе за добро Свети Дух и ми да не међемо на вас никаквих других тегоба, осим овога потребног“ (Д. ап 15, 28).

Будући васељенски сабор Православне цркве позабавиће се и овим питањем пошто је оно стављено као једна од тачака дневног реда.

Zusammenfassung

Dr Blagota Gardašević

GRENZEN DER EHEHINDERNISSE BEI BLUTSVERWANDTSCHAFT IN DEN ORTHODOXEN NATIONALKIRCHEN

Für eine vollwertige Ehe werden wichtige Voraussetzungen verlangt: zwei Personen unterschiedlichen Geschlechts, ihre freie Erklärung über die Zustimmung und die gesetzliche Form (bei der kirchlichen Heirat — die Vermählung in der Kirche nach dem Ritualbuch). Aber es können alle diese Bedingungen erfüllt sein, und nur in einer von ihnen eine gewisse Unzulänglichkeit bestehen, da sie nicht in den Grenzen liegt, die vom Gesetz vorgesehen sind. — Diese Unzulänglichkeiten werden bei den Ehebedingungen als Ehehindernisse bezeichnet, die die Ehe nichtig machen, solange sie nicht auf dem gesetzlichen Wege behoben werden. Die ersten und wichtigsten Ehehindernisse unter allen Gesetzgebungen sind jene, die infolge von Blutsverwandtschaft entstehen. In diesem Artikel wird davon berichtet, warum die Blutsverwandtschaft ein Ehehindernis darstellt, es wird die historische Entwicklung dieser Hindernisse aufgezeigt und wieweit sie in allen Orthodoxen Kirchen reichen.

Резюме

др Благота Гардашевич

ГРАНИЦА ПРЕПЯТСТВИЙ БРАКОСОЧЕТАНИЯ ИЗЗА КРОВНОГО РОДСТВА В ПОМЕСТНЫХ ПРАВОСЛАВНЫХ ЦЕРКВЯХ

Для законного сочетания брака нужны следующие условия: две персоны разного пола, их свободное согласие и форма закона (при церковном венчании в храме по Требнику) Могут быть недостатки в этих трех данных условиях, а которые не входят в рамки закона. В сочетании брака эти недостатки именуется законными препятствиями и брак остается недействительным пока она не устранятся согласно закону. Крѳвное родство во всех законодательствах считается первым и самым важным законным препятствием. И в этой статье как раз идет речь о том почему крѳвное родство считается законным препятствием брака, далее историческое развитие тих препятствий и до какой степени досягают препятствия во всех православных церквях.